

„Siwebierger Sächsesch“

Natierlech ass et interessant, datt een eiser Sprooch deelweis **matzen* a Rumänien** nach begéint (Karpaten, Banat, Hermannstadt/Sibiu), also bei de „Siwebierger Sachsen“ ... vu wou haut iwregens de fréiere Buergermeeschter President vun der Republik Rumänien ass ... dee **Lëtzebuerg zënter* der „Europäescher Kulturstad“ nach a begeeschterter Erënerung** dierft hunn, well „mir“ hinnen deemools aus „familiäre Grënn“ och finanziell eng Hand ugepaakt hunn. Fir d'Leit vun do war alles vun hei uewen nun emol „Sachsen“ (bedenkt och emol „Angelsachsen“); hiren Deel vum Balkan huet och **schéin an der Geschichtsturlatäin*** gedréint; fir d'lescht virum Kommuniste-Grujel, no der Donaumonarchie, iert et dann zugudderlescht zu engem **Rumänien am „Dacia-Eck“** komm ass ... vläicht ass deen Numm iech iergendwéi duerch en Autos-Modell bekannt?

Ganz kloer ass och am Banat/de Karpaten **eppes vun deer Sproochgewunnecht hänke bliwwen, déi an eiser Géigend am Mëttelalter geschwat guff**, wéi ewell am 12. Joerhonnert an och nach 500 Joer méi spéit Leit vun heirëmmer* dohinner ausgewandert sinn/guffen. Dat dierf een ower net onbedéngt mat eisem Lëtzebuergesche vun haut gläichsetzen, éischer mat dem „ripuareschen a westmëttel-fränkeschem Idiom“. Dofir ass et z. B. och net ganz korrekt, dem Brudder Herrmann (vu Veldenz, net vun „hei“!) seng Sprooch an senger **Liewensgeschichte vun der „Yolanda vu Veianen“** als Stack-Stronk fir „Eis Sprooch“ ze kucken. Grad esou logesch ass dann och, datt déi **Sproochelementer vun hei sech „do ënnen“ anescht entwéckelt** hu wéi an deem, wat emol (virun 1815) deen „Herzogtum“ hei war; vrun allem well „deenen“ hir Geschichte jo anescht* gelaf ass wéi an eisem mëttel-westlechen Deel vun Europa.

Et brauch een **e bësse Gedold, fir dat Geschreifs hei ze liesen an ze iwerdenken**. Domat kann een ower liicht matkréien, datt dat „Lëtzebuergesch“ vun „dohannen*“ éischer dee sougenannte „ripuareschen“ **Aschlag weist, dee vu Köln erof op déi iewescht Spëtz vu Lëtzebuerg zitt – ongeféier bis op d'Grenz tëscht dem Éislek an dem Guttländ** – z. B. wat déi Lauter ugeet, déi „hane beim Zäppchen“ oder bis erof an den Hals ausgeschwat ginn, an der Wëssenschaft „palatal/guttural“ genannt, deene mir besonnesch am Clierwer a Wëlzer Kanton begéinen: *hakt, schnegden, bigsen, bregden, wegder, Fregdich, Hukt, Muk, Bigdicht, Wegdichen* ... dann och nach dat bekannt Ewechloosse vum Artikel bei Nimm (*Heng sot, Mich war och do, Maddel ass net hei* ...).

Dat alles schéngt **eng Grimmel ëmstänterlech**, gellidir. Ower et deet net wéi, wann een eng Pouz* dovum méi „geléiert“ matkritt, virun allem versteet, datt d'Lëtzebuergesch sech als d'Sprooch vun engem wichtege „Duché“, duerno „Grand-Duché“ an eegestännege Staat wierklech an aneren Émstänn politesch a sozial (gesellschaftlech) „fir sech“ entwéckelt huet. **Ewell zënter méi ewéi 100 Joer hu Sproochwëssenschaftler sech immens druginn, fir zesammenhäng tëscht eiser Sprooch an dem „Siwebierger Sächseschen“ opzesichen, ze katalogéieren an ze analyséieren**. Dir gitt dronkeg*, wann dir z. B. dem Uni-Professor Richard Huss (engem vun do ënnen! Universitéit Debrecen/Ungarn) seng wëssenschaftlech Aarbecht „*Studien zum Luxemburgischen Sprachatlas, 1927*“ duerchkuckt: eng Benediktiner-Leeschung ... ower vrun allem fir drop ze weisen, wéi mir da sproochlech matenee „Famill“ sinn; formidabel gemaach. All Respekt fir esou ongeheier gescheit a fläissegt Gewudders*.

Ower **bei eisem Uleies* fir d'Vesuergen, Weiderkommen an eventuell Ausbaue vum Lëtzebuergeschen heiheim ass net e sëlliche* vill domat unzefänken**. Dat ass Wëssenschaft pur, déi een natierlech dierf/soll héichhalen, mä **eis Aarbecht fir d'Sprooch läit nun emol net an der Theorie – och wann déi nach esou interessant ass –, mä an der Praxis, dem Gebrauch, dem Erhale vum Lëtzebuergeschen** an eiser apaarter Sproochsituatioun. Als Stackstück vun eiser Identitéit, op deer grousser Idiome-Fläch vun de souveräne Staaten an Europa an der ganzer Welt!

Lies- a Schreifmethoden

Engem ale Schoulmann, dee yett Dosende vu Kanner liesen a schreiwé geléiert huet – donieft doheem och nach 5 Däbessen* iwuer d'Schëller gekuckt – **mussen zwou Saachen nawell gutt gedinn hunn, déi deen neie franséische Schoulminister an säi Programm setzt** (huet näischt mat Politik ze dinn): d'Schreiwé-Léieren op eng „synthetesch“ Fassong (= Bustawen eenzel an a Gruppen), aplaz direkt ganz Silben a Wierder (struktureglobal) „molen“ ze loosse; dann ass och nach geplangt, datt **zäiteweis e puer Zeilen dierfen/sollen/mussen auswänneg** geléiert ... an (op all Manéier) propper geschriwwé ginn. **Dat huet näischt mat „al“ ze dinn; just mat kloerem Verstand**.

Et geet beim „Léieren“ net esou ëm déi 15 Prozent, déi „souwisou“ gutt bekäppen*, mä ëm déi, bei deenen eng „eege“ Fassong och en éierbart Resultat

vum Lex Roth

bréngt. An de Coursë fir d'Lëtzebuergesch ass et net vill anescht: Och do sëtzen **net elauter „Turbo-Käpp“**, deenen heinsdo e puer kleng lëtzebuergesch **Gedichtercher/Liedercher eng wonnerbar Hëllef** kënnte sinn, fir de Laut, de Rhythmus an esouguer eng Partie Wierder kënnte Goldstéckelcher ginn. Eis Literatur huet hatteweis Material dofir opweises, an et kënnt esouguer eng sympathesch „Reklamm“ dofir bei „eise“ Cours-Schüler ginn.

„Hinter der Kirch“

Esou huet hei nach ni ee fir dee Flouernumm gesot a seet och haut nach keen! Och net „Ober dem Busch“, woubäi „Busch“ kee „Bësch“ muss sinn ... dat huet ee just am Kadaster fonnt, well viru ronn 200 Joer däitschsproocheg Beamten d'Flouernumm fir d'Kadasterdokumenter uechter* deen neie Grand-Duché notéiert hunn. Lëtzebuergesch Beamte guff et jo deemools nach net (!); dofir hunn hessesch Leit dat gemaach ... déi ower **keen Ouer fir eis speziell Sprooch-Elementer**, vrun allem fir eis **Duebellauter (Diptongen) éi, ou, äi, ue, ie. Dat kann een also verstoen ... ower net, datt déi „hessesch“ Nimm a Schreifweisen nach haut dorëmmer geeschteren, wou d'Kadasternimm eng Roll spillen**: an notarielle Publikatiounen oder Akten, an z. B. dëser Deeg zu Munneref, wou en neit Lotissement fir eng „Cité“ entsteet. Do heescht et „Hannert der Kierch“, vläicht esouguer „hanner Kierch“; kee Mënsch seet „Hinter der Kirch“; da soll dat och deemno offiziell esou gebraucht ginn. *Merci am Virus!*

All Guddes, Alain!

Da bass Du jo elo och **am Club mat deer zackerdjëssen* „Aachtchen“**. Tréischt Dech: Et hunn der vill Deng Joeren net kritt; anerer kruten se zwar, ower vill méi schlecht wéi mir zwéi „Leitsgeheier“!

Schued ass et jo dacks*, datt der alt emol mengen, an eisem héigen Alter wier $2 \times 3 = 6$ gesot net méi richtig ... well dat jo ower ewell vill ze al wier. Dat sinn dann deer ganz Louser*, déi **mengen, dat däitscht „Altersmilde“ giff am Lëtzebuergesche mat „mëll an der Bir“ iwwersat** ... „Quetschen och!“ ass zwar en uralen Ausdrock; hien heescht ower nach ëmmer dselwecht a wäert och ni verblatzen.

Alain, **elo méchs Du 34 Joer laang (zënter 1984) Deng Sproochaarbecht op RTL**; dat muss een emol kënnen ... a maachen! Ech hat déi Eier 12 Joer laang virudrun, hunn dunn aus politeschen a beruffleche Grënn mäin „*Ament fir eis Sprooch*“ gestoppt ... an Dech deemools dem Roby Rauchs fir eng Sprooch-Emissioun virgeschloen. Wann ech eng Kéier richtig geleeën hunn, da war et deemools; et ass nach ëmmer goldrichteg. Mir zwéin hunn äis ëmmer zerguttst* verstan, si Kollegen an der Saach a Suerg fir eis Sprooch, an houfreg, nach haut zesammen am ieweschte Gremium fir eis Sprooch, dem Sprooch-Conseil CPLL matzeschaffen.

Fir d'Lëtzebuergesch hu mir zwéin ewell* an de „siwenzeger“ Joere gewuddert, wéi mir – deemools nach zesammen am „Pôle Nord“ – **un de Regele gedoktert hunn, fir dem Robert Krieps et ze erméiglechen, säin Arrêté fir d'Orthographie erauszeginn** ... e Reglement, fir dat mir de Minister vun der Actioun-Lëtzebuergesch aus laang genuch „gebengelt*“ haten. Du selwer wars deemools ewell zënter Joer an Dag Member vum „Institut“ an has Dir och schon en Numm mat den éischten Iwwersetzung vum Evangelientexter gemaach. **Mir si mat eiser „Actioun“ op eng praktesch Fassong ënnert d'Leit gang, hunn eng Zort „Schoul gehal“**. An dat mengerwärege net ëmsoss! Wien hätt da soss och un e Sproochgesetz wéi dat vun 1984 geduecht?

Leider mengen der e sëllichen*, wann der zwéin an enger Saach um nämlechte Strack géngen zéien ... da misste si „Géigner“ sinn, op d'allermannst „Konkurrenten“. Grad esou ass et jo fir de Brauns Josy gewiescht, deen op seng Fassong eiser Sprooch dees Allerbeschte ginn huet; hie war vrun allem Auteur an hat en overwiesselbart Talent fir mat eiser Schreifweis ze „schulmeeschteren“. Mir dräi stongen äis ni an de Féiss, an et huet äis bei der Saach a Suerg fir d'Lëtzebuergesch ower och guer näischt dru gehënnert, eiser Sprooch eng Stäip ze ginn ... **jidderen iwwer säi „Pad“, ower ëmmer an déiselwecht Direktioun**. Allen dräi hu mir iwregens d'Éiereplack Dicks-Rodange-Lentz kritt.

Du, Alain, hues **e ganz héich respektabelen Hank, d'Lëtzebuergesch éischer an senger historiescher Dimensioun ze kucken**; et kënnt ee soen als „Sproochhistoriker“. An Dengem Beruff als „Conservateur“ am Staatsarchiv wars Du goldrichteg, souzesoen an Dengem Element; dat weist sech natierlech och an Dengem Publikatiounen an Theaterstécker. Déi Deeg, wou s Du am Land selwer, grad ewéi an der Sproochgéigend rondrëm d'Lëtzebuergesch op Toun a Qualitéit Lëtzebuergesch ofgelauschtert a wëssenschaftlech verschafft hues, sinn net opzerechnen. Doriwwer soll jidfree frou sinn, deem eis Sprooch um Häerz (a Verstand?) läit.

Léiwe Sproochmates a Kolleg Alain: Ech wënschen Dir an äis alleguer, dass Du **nach eng ganz Gaaschel (?) Joere laang bei beschter Gesondheet mat Dengem gudden – an zolitte – Kapp** Deng Bäiluechte fir eis Sprooch bréngé kanns!